

INTERNATIONAL ASSOCIATION
RAZI
FOR MEDICINE & PSYCHOTHERAPY

UNIVERSITÄTSKLINIKUM
FREIBURG

Philipps
Universität
Marburg

PSYCHOLOGISCHES INSTITUT
FÜR ANWANDTE PSYCHOLOGIE
UND SONSTIGE PSYCHOLOGISCHE
BEREICHE
University of Applied Sciences
Department of Psychological
Sciences & Psychotherapy

چهارمین کنفرانس بین‌المللی روان‌تنی

ارزیابی و مداخلات روانشناختی در اختلالات روان‌تنی

اعتیاد و اختلالات روان‌تنی

۲۶ تا ۲۸ مهر ۱۳۹۱

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

گرایش به مصرف مواد در دانشجویان براساس تجارب معنوی و میزان هیجان‌خواهی

عبداله جمالی^۱ - محمد ترکمان^۲ - علیرضا بانوشی^۳

چکیده

اعتیاد به مواد مخدر واقعیتی دردناک به ویژه در مورد جوانان می‌باشد و یکی از مهم‌ترین مشکلات اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی است که عوارض ناشی از آن تهدیدی جدی برای جامعه بشری محسوب شده؛ در این بین میتوان از طریق شناخت علل و عوامل زمینه ساز اعتیاد، موجبات آگاهی و شناخت همگانی را فراهم ساخت. به نظر می‌رسد از عوامل موثر در این زمینه، میزان تجارب معنوی و گرایش افراد به هیجان‌خواهی باشد. بنابراین این پژوهش با هدف بررسی ارتباط تجارب معنوی و میزان هیجان‌خواهی با گرایش به مصرف مواد در دانشجویان، صورت پذیرفت. بدین منظور از بین کلیه دانشجویان دانشجویان دانشگاه تهران ۳۹۸ نفر (۲۳۸ دختر و ۱۶۰ پسر) با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و با استفاده از ابزارهای پژوهش شامل گرایش به مواد (دهکردیان، ۱۳۸۰)، تجارب معنوی روزانه (اندروود و ترسی، ۲۰۰۲)، و مقیاس هیجان‌خواهی (زاکرم، ۱۹۶۸)، مورد ارزیابی قرار گرفتند. تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام نشان داد که تجارب معنوی به طور معنی‌داری ($p < 0.05$) با اعتیاد رابطه منفی دارد؛ مولفه‌های هیجان‌خواهی نیز (بازداری زدایی و تجربه جویی) رابطه منفی با اعتیاد داشتند. همچنین رگرسیون گام به گام، نشان می‌دهد، احساس مسئولیت با مقدار ۰/۱۱؛ و حضور خداوند و ماجراجویی در کل ۰/۱۶ درصد از واریانس اعتیاد را تبیین کردند؛ این پژوهش نشان داد از آن است که بالا بودن تجارب معنوی می‌تواند در کاهش گرایش به مواد دانشجویان مؤثر باشد.

کلیدواژه‌ها: اعتیاد، معنویت، هیجان‌خواهی

^۱ - نویسنده مسئول: کارشناس ارشد مشاوره دانشگاه تهران: A.jamaly30@yahoo.com

^۲ - کارشناس ارشد روانشناسی بالینی

^۳ - کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی دانشگاه تهران

Tendency toward drug abuse among university students on the base of spiritual experiences and sensation seeking

Abstract

Drug addiction, as a painful truth especially for youth, is one of the main social, economic and hygienic problems which effects are a serious threat for society. Nevertheless, by recognizing causes of addiction, we can make public insightful. Spiritual experiences and sensation seeking seem to be of effective factors in this area. Therefore, this study aimed to investigate the relationship between spiritual experiences, sensation seeking and drug use among students. Thus, among all students University of Tehran, 398 students (238 females and 160 males) were selected using accidental sampling method, and were evaluated through research tools including tendency towards drugs scale (Dehkordyan, 1380), daily spiritual experience scale (Underwood & Teresi, 2002), and sensation seeking scale (Zuckerman, 1968). Data analysis using Pearson correlation and stepwise regression showed that spiritual experiences are significantly and positively ($p < 0/05$) related to the drug addiction; the components of sensation seeking (disinhibition and Experience Seeking) have negative relationship with addiction. Also, stepwise regression showed that responsibility explains %11, and the presence of God and Adventure as a whole %16 of the variance of addiction. This study showed that high spiritual experiences can affect students' tendency towards drugs.

Keywords: Drug addiction, spirituality, sensation seekin

مقدمه

بسیاری از دانشجویان برای اولین بار در دانشگاه‌ها با فشارهای روانی نو و متفاوتی روبرو می‌شوند. برای مثال فشارهای فردی، میان فردی، تحصیلی و مواردی نظیر ترک کردن خانه، رویارویی با استقلال، برقراری ارتباط با دوستان جدید و فشارهای ناشی از همسالان که می‌تواند دانشجو را در معرض خطر مصرف مواد قرار دهد (لاریمر، کیلمر و لی^۱، ۲۰۰۵). علاوه بر این عوامل محیطی، فردی، شخصیتی و خانوادگی نظیر، همسالان مصرف کننده مواد، مصرف مواد توسط والدین و مشکلات سلامت روان می‌توانند در نقش

---

¹ Larimer, Kilmer & Lee

عوامل خطر قرار گیرند (کانینگ، میلوارد، راج و وارم^۱، ۲۰۰۴). محیط‌های آموزشی نظیر دانشگاه مقام بسیار پر اهمیتی از نظر افزایش آگاهی و به چالش کشیدن نگرش‌های آنها درباره مواد و پیشگیری از سوء مصرف مواد و آسیب‌های وابسته است (دان و سامرست^۲، ۲۰۰۴). این در حالی است که، آمارها نشانگر افزایش چشمگیری میزان مصرف مواد در بین جوامع مختلف به ویژه در میان نوجوانان و جوانان در دهه‌های اخیر است (ملچور، چاستنگ و گلدبرگ^۳، ۲۰۰۷). با توجه به مطالب فوق، بدیهی است که دانشگاه‌ها چه از نظر رفتار مصرف مواد و شیوع مصرف مواد مختلف در دانشجویان و چه از این نظر که میزان قابل توجهی از موارد مصرف مواد در دوران پس از ورود به دانشگاه آغاز می‌شود، باید آنها را در حکم یک "گروه در معرض خطر" قلمداد کرد و برای اقدامات پیشگیرانه برنامه ریزی‌های بلند مدتی را صورت داد. بنابراین شناسایی جوانان در معرض خطر سوء مصرف مواد و عوامل موثر در این زمینه می‌تواند در امر پیشگیری مؤثر باشد. در این راستا یکی از عواملی که به نظر می‌رسد در پیشگیری از مصرف مواد موثر باشد، معنویت^۴ است. به واقع امروزه در تحقیقات حیطه‌ی روانشناسی سلامت و مثبت‌گرا، معنویت به عنوان یک عامل برجسته انسانی در نظر گرفته می‌شود که با ارتقای کارکردهای روانشناختی افراد، ارتباط تنگاتنگی دارد. در مفهوم بندی‌های جدید از سلامت روان، اهمیت معنویت و رشد معنوی انسان تا آنجا گسترش پیدا کرده است که از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی^۵ (۱۹۹۸) همواره این بُعد به عنوان یکی از ابعاد اصلی سلامت روان در کنار جنبه‌های زیستی، روانی و اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. با در نظر گرفتن اثرات مثبتی که سازه‌های مذهب و معنویت می‌توانند روی سلامت روانشناختی افراد و کارکردهای اجتماعی مثبت آنها داشته باشند، لزوم پرداختن به چنین متغیرهایی با دیدگاه روانشناختی، بیش از گذشته خود را نشان می‌دهد. با وجود این، بسیاری از مطالعات مروری با فقدان شفافیت در تعریف مفاهیمی از قبیل معنویت و مذهب روبرو بوده‌اند. اندروود^۶ (۱۹۹۹) چنین بیان می‌کند که اظهار معنویت از شخصی به شخص دیگر به دلیل تفاوت شرایط جسمانی، هیجانی، کارکردی و بین فردی فرق می‌کند. بنابراین زمانی که قصد بررسی معنویت را داریم باید دو اصل اساسی را در نظر بگیریم: (۱) معنویت یک مفهوم چند بُعدی است و هیچ مقیاس واحدی نمی‌تواند به طور کافی این مقیاس را اندازه‌گیری کند (هیل^۷، ۲۰۰۰). (۲) عده زیادی معنویت خود را با شکل‌های خاصی از زبان متداول مذهبی بیان می‌کنند و درحقیقت احتیاج ندارند تا معنویت و مذهب را به عنوان دو کیفیت جدا از هم در نظر بگیرند. الیسون و فان^۸ (۲۰۰۸) معنویت را کیفیتی منحصر به

¹ Canning, Millward, Raj & Warm

² Dunne & Somerset

³ Melchior, Chastang, & Guldborg

⁴ spirituality

⁵ World Health Organization (WHO)

⁶ Underwood

⁷ Hill

⁸ Ellison & Fan

نوع بشر می‌داند و معتقدند که معنویت، توانمندی است که انسان را فراتر از خودش می‌برد تا بتواند معنای اعمال، پیچیدگی انگیزه‌ها و تماسی که با جهان پیرامون خود دارد را در نظر بگیرد.

پژوهش‌ها در بررسی ارتباط معنویت با گرایش به مواد، نشان داده‌اند که داشتن نگرش‌ها و باورهای مذهبی و اعمال معنوی با کاهش استرس‌های روانشناختی و پیشگیری از رفتارهای پرخطری همچون سیگار کشیدن، مصرف الکل و مواد همراه است. همچنین مطالعات نشان داده‌اند که دینداری و معنویت از تأثیر فشارهای زندگی بر گرایش به مصرف مواد می‌کاهد و در طول زمان نیز میزان افزایش مصرف مواد را مهار می‌کند. برخی مطالعات نیز از دین و معنویت به عنوان سپری در مقابله با مواد یاد می‌کنند (ویلز، یگیو و سندی^۱، ۲۰۰۳). مریل، فلسوم و کریستوفرسون^۲ (۲۰۰۵)، براون، پارکس، زیمرمان و فیلیس^۳ (۲۰۰۱)، و میلر، دیویس و گرین والد^۴ (۲۰۰۰) بین نمرات معنویت و دینداری با مصرف و سوء مصرف مواد در نوجوانان و جوانان رابطه منفی پیدا کردند. در ایران نیز شمس اسفندآباد و نژادانداری (۱۳۸۸) نشان دادند که افراد معتاد در مقایسه با افراد غیرمعتاد، نگرش مذهبی پایین‌تری دارند. همچنین پژوهش خدایاری فرد، شهابی و اکبری زردخانه (۱۳۸۸) نشان می‌دهد که بین سطح دینداری فرد و گرایش به مواد رابطه منفی وجود دارد. در واقع دینداری می‌تواند از گرایش فرد به مصرف مواد پیشگیری کند.

از دیگر متغیرهای مهم در سبب شناسی گرایش به مواد، هیجان خواهی^۵ است. زاگرم^۶ (۱۹۹۴) هیجان خواهی را به این صورت تعریف می‌کند "میل به هیجان‌ها و تجربیات متنوع، تازه، پیچیده و شدید و تمایل به مخاطره جویی بدنی، اجتماعی، قانونی و مالی به خاطر چنین تجربه‌ای" (به نقل از زاگرم و کلمن^۷، ۲۰۰۰). وی با استفاده از روش تحلیل عاملی چهار عنصر هیجان خواهی را مشخص کرد که عبارتند از: هیجان زدگی و ماجراجویی، تجربه جویی، بازداری زدایی و حساسیت نسبت به یکنواختی (شولتز و شولتز^۸، ۲۰۰۵؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۶). فرد هیجان خواه همواره به دنبال تجربه‌های جدید است. مواد مخدر هم می‌تواند وسیله‌ای برای بالابردن سریع انگیزه‌ها باشد، در را به روی تجربه‌های جدید می‌گشایند، از رفتارهای مخاطره آمیز بازداری زدایی می‌کنند و وسیله‌ای برای گریختن از یکنواختی و بی‌حوصلگی هستند. زاگرم و همکاران (۱۹۷۲) برای اثبات این ادعاها از دانشجویان خواستند

¹ Wills, Yaeger & Sandy

² Merrill, Folsom & Christopher son

³ Brown, Parks, Zimmerman & Phillips

⁴ Miller, Davies & Greenwald

⁵ sensation seeking

⁶ Zuckerman

⁷ Kuhlman

⁸ Schultz & Schultz

مقیاس هیجان خواهی زا کرمن و پرسش نامه‌ای درباره انواع مصرف مواد مخدر و الکل را پر کنند. چندین مقیاس با مصرف الکل و مواد مخدر به ویژه در مردان همبستگی داشتند (به نقل از ریو^۱؛ ۲۰۰۱؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۸۲). در ادامه زا کرمن (۱۹۷۹) دریافت که ۷۴ درصد از دانشجویانی که هیجان خواهی بالایی داشتند یک یا بیش از یک نوع مواد مخدر مصرف می کردند. این میزان در دانشجویان با هیجان خواهی پایین، ۳۲ درصد بود. البته زا کرمن بیان میکند که بالا یا پایین بودن هیجان خواهی ذاتاً نابهنجار نیست و باید گفت بسیاری از افراد دارای هیجان خواهی بالا، هیچ گاه دچار یک اختلال بالینی نمی شوند.

یانویتزکی^۲ (۲۰۰۵) نیز به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم هیجان خواهی (به عنوان یک ویژگی شخصیتی) در مصرف مواد توسط نوجوانان پرداخت. در این تحقیق مطرح شده است که برخی اوقات یا حتی اغلب اوقات، تأثیر هیجان خواهی در مصرف مواد، از طریق ارتباط با همسالان منحرف و یا مصرف کننده مواد میانجی می شود. تارتر و همکاران^۳ (۲۰۰۳) در یک مطالعه طولی بر روی دو گروه از نوجوانان پسر با ریسک بالا و پایین سوء مصرف مواد، دریافتند که بازداری زدایی رفتاری، سوء مصرف مواد را در نوجوانی پیش بینی می کند. در کل مطالعات خارجی دیگر نیز نشان دادند که هیجان خواهی به عنوان عامل شخصیتی و زیست شناختی با رفتارهای پرخطر و سوء مصرف مواد رابطه دارد (هیتل و اسویکرت^۴، ۲۰۰۹؛ کالیچمن، هکمان و کلی^۵، ۲۰۰۶؛ کندرا، کریشنا و راماکریشنا^۶، ۲۰۰۳). در ایران تحقیقات رستمی (۲۰۰۴) نیز نشان داده است که هیجان خواهی به عنوان عامل مستعد کننده سوء مصرف مواد است. همچنین طارمیان و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی مهم ترین دلایل مصرف مواد از سوی دانشجویان را: «تجربه کردن»، در ۳۸/۵ درصد، «لذت بخش بودن مواد» و «داشتن اوقات خوش با دوستان»، ۲۸/۸ درصد، «دستیابی به آرامش»، ۲۵ درصد و در نهایت داشتن احساس خوب و بی خیال شدن و کم کردن استرس، در ۲۳/۱ درصد، ذکر کردند که نشان از اهمیت نقش مولفه‌های تجربه جویی و نوجویی، در گرایش به مواد دارد. بنابراین با توجه به شیوع بالای گرایش به مواد مخدر در قشر جوان و بخصوص دانشجویان و همچنین اهمیت نقش پیشگیری در مهار این عارضه، و نقش عواملی چون معنویت و هیجان خواهی در گرایش به مصرف مواد، این پژوهش سعی دارد علاوه بر بررسی نقش جداگانه متغیرهای فوق در گرایش به مواد، تعیین کند که معنویت و هیجان خواهی در گرایش به مواد چقدر می توانند مؤثر باشند؟

¹ Reeve

² Yanovizky

³ Tarter & et al

⁴ Hittnel & Swickert

⁵ Kalichman, Heckman & Kelly

⁶ Chandra, Krishna & Ramakrishna

روش

روش پژوهش، جامعه، نمونه و روش نمونه گیری: روش مطالعه حاضر علی-مقایسه‌ای (پس رویدادی) بود، زیرا متغیرهای پژوهش از پیش اتفاق افتادند و محقق نمی‌توانست در آنها تغییر یا دستکاری ایجاد کند. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه تهران که در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ شاغل به تحصیل بودند را شامل می‌شد. از این بین، بصورت نمونه گیری در دسترس ۳۹۸ نفر (۲۳۸ دختر و ۱۶۰ پسر) به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند.

ابزار سنجش

در پژوهش حاضر از سه پرسشنامه، جهت گردآوری داده‌های پژوهش استفاده شد که در زیر به معرفی مختصر هر یک پرداخته-ایم. پرسشنامه تشخیص افراد در معرض اعتیاد: این پرسشنامه به منظور شناسایی و تشخیص افراد در معرض اعتیاد توسط دهکردیان (۱۳۸۰) ساخته شده که شامل ۶۰ عبارت می‌باشد و بر روی دانشجویان اجرا و هنجاریابی شده است. این آزمون در حدود ۱۰ دقیقه قابل اجرا است. شرکت‌کننده بعد از مطالعه هر عبارت از میان دو نوع پاسخ «بلی» و «خیر» یکی را انتخاب می‌کند. آزمون بصورت صفر و یک نمره‌گذاری می‌شود و از مجموع نمره‌ها یک نمره حاصل خواهد شد که با نمره معیار مقایسه می‌شود و چنانچه نتیجه مساوی یا بیشتر از نمره معیار باشد، نمره برش غربال‌کننده «بلی» خواهد بود که در آن صورت فرد در معرض اعتیاد قرار دارد و اگر نتیجه پایین‌تر از نمره معیار باشد نمره برش «خیر» خواهد بود. لازم به ذکر است که نقطه برش برای غربال کردن نمره ۲۶ می‌باشد. پایایی آزمون از طریق روش کودریچاردسون و آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمده است. اعتبار صوری پرسشنامه با نظر متخصصان تأیید گردیده است. اعتبار سازه نیز از طریق همسانی درونی بدست آمده و تایید شده است. این آزمون جهت امور غربالگری و در زمینه‌های درمانی و آموزشی و پژوهشی مفید ذکر شده است (دهکردیان، ۱۳۸۰). دو نمونه از پرسش‌های این مقیاس عبارتند از: «در منطقه ما مصرف مواد امری طبیعی است» و «تاکنون گرفتاری قانونی داشته‌ام».

مقیاس تجارب معنوی روزانه^۱ (DSEC): این مقیاس توسط اندروود و ترسی (۲۰۰۲) ساخته شده و قصد دارد، ادراک فرد از یک نیروی برتر (الله، خدا) در زندگی روزمره و ادراک او از تعاملش با این مافوق جهان مادی را مورد سنجش قرار دهد. گزینه‌های مقیاس تلاش دارند تا به جای عقاید و رفتارهای خاص، تجارب را بسنجند. این مقیاس در حال حاضر یکی از معتبرترین مقیاس‌های سنجش تجارب معنوی افراد می‌باشد که در سطح دنیا مقبولیت فراوانی یافته است و کشورهای فراوانی از آن استفاده نموده‌اند و نشان داده که در

¹ Daily Spiritual Experience Scale

فرهنگ‌های مختلف از ثبات درونی، پایایی و روایی مناسبی برخوردار است (فونگ، تسوی، آن ینک و لو^۱، ۲۰۰۹). مقیاس تجارب معنوی دارای ۱۶ ماده می باشد که در آن نمرات بالاتر بیانگر تجارب معنوی بیشتر می‌باشند. نمره گذاری در این مقیاس به روش لیکرت می‌باشد. در ماده های ۱ تا ۱۵ اغلب اوقات روز، نمره ۶ و تقریباً هرگز نمره ۱ می‌گیرد؛ اما ماده ۱۶ به عنوان یک سؤال کلی دارای چهار گزینه پاسخ دهی است و در آن اصلاً، نمره ۱/۵ و نزدیک تا سر حد امکان نمره ۶ می‌گیرد. تقوی و امیری (۱۳۸۹) در مطالعه خود که به بررسی روایی و پایایی این مقیاس در ایران پرداختند، ضرایب پایایی ۰/۹۶ برای بازآزمایی، ۰/۸۸ برای تنصیفی اسپیرمن- براون و ۰/۹۱ را برای آلفای کرونباخ به دست آوردند. تحلیل عاملی اکتشافی این مقیاس به روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس، سه عامل استخراج نموده است که به ترتیب عامل‌های احساس حضور خداوند، ارتباط با خداوند و احساس مسئولیت در قبال دیگران نام گرفته‌اند که در مجموع بیش از ۶۱ درصد واریانس کل مقیاس را تبیین نموده‌اند. همچنین نتیجه پژوهش تقوی و امیری (۱۳۸۹) نشان داد که تمام ماده‌های مقیاس با نمره کل مقیاس دارای همبستگی بین ۰/۴ تا ۰/۸ می‌باشند. دو نمونه از عبارات این مقیاس عبارتند از: «من حضور خداوند را احساس میکنم» و «آرزو دارم به خدا نزدیکتر باشم یا با او یکی شوم».

مقیاس هیجان خواهی زاگرم: این مقیاس که توسط زاگرم (۱۹۶۸) تهیه شده است، شامل ۴۰ ماده دو عبارتی است که آزمودنی ملزم است یکی از دو جزء هر ماده را حتماً انتخاب کند. این مقیاس از ۴ عامل فرعی، ماجراجویی، تجربه جویی، بازداری زدایی و حساسیت نسبت به یکنواختی تشکیل شده است که هر ماده شامل ۱۰ سوال است. پس از محاسبه نمرات آزمودنی به کمک کلید آزمون، نمره فرد در یکی از طبقات قرار می‌گیرد. مقیاس حاضر را با تغییرات بسته به فرهنگ، می‌توان به عنوان یک مقیاس ساده، معتبر و روا، به منظور سنجش میزان هیجان خواهی بکار برد (محوای شیرازی، ۱۳۸۱). فیج و تریس^۲ (۲۰۰۵) برای پرسشنامه و مقیاس های آن آلفای کرونباخ ۰/۷۲ تا ۰/۸۱ را گزارش کردند. در ایران نیز مقیاس هیجان خواهی زاگرم قابلیت اعتبار درونی مناسبی را در محدوده ۰/۸۳ تا ۰/۸۶ نشان می‌دهد (خداپناهی، ۱۳۷۴). رضا زاده یزدی (۱۳۷۰) نیز ضریب اعتبار ترجمه فارسی نسخه اصلاح شده شکل پنجم مقیاس را که بین دانشجویان اجرا کرده بود، برای مردان ۰/۵۲ و برای زنان ۰/۵۵ برآورد کرد. همچنین محوی شیرازی (۱۳۸۱) اعتبار کل تست را ۰/۷۸ محاسبه کرده است. دو نمونه از عبارات دو گانه این پرسشنامه عبارتند از: «شغلی را دوست دارم که محل آن ثابت باشد / شغلی را دوست دارم که مستلزم سفر باشد» و «دوست ندارم خلبانی یاد بگیرم / دوست دارم خلبانی یاد بگیرم».

¹ Fong, Tsui, Au-Yeung, & Law

² Feij & Taris

روش اجرا و تحلیل

روند اجرای پژوهش بدین گونه بود که پس از مراجعه به دانشکده ها و خوابگاه های دانشگاه تهران، از دانشجویانی که تمایل داشتند در پژوهش شرکت کنند، درخواست میشد تا پرسشنامه های پژوهش را تکمیل کنند. در نهایت بعد از گردآوری پرسشنامه های تکمیل شده. داده ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته ها

داده های جمعیت شناختی پژوهش نشان می دهد که از مجموع ۳۹۸ نمونه شرکت کننده، ۲۳۸ دختر (۵۹/۸ درصد) و ۱۶۰ پسر (۴۰/۲ درصد) هستند. همچنین از این مجموع ۱۴۸ نفر (۸۲ دختر و ۶۶ پسر) ساکن خوابگاه (غیربومی) و ۲۵۰ نفر (۱۵۶ دختر و ۹۴ پسر) ساکن غیرخوابگاه (بومی) بودند. ۲۱۰ نفر (۵۲/۸ درصد) در مقطع کارشناسی و ۱۸۸ نفر (۴۷/۲ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد مشغول به تحصیل بودند. ۳۳۸ نفر (۸۴/۹ درصد) مجرد و ۶۰ نفر (۱۵/۱ درصد) متاهل بودند. در نهایت اینکه بیشترین دامنه سنی شرکت کنندگان بین دامنه سنی ۲۳-۲۷ با ۵۰/۳ درصد بود.

در مطالعه کنونی به منظور بررسی رابطه ی همبستگی بین تجارب معنوی و هیجان خواهی با اعتیاد در ابتدا پس از وارد کردن داده ها و بررسی نرمال بودن توزیع داده ها و همچنین بررسی خطی بودن نمودارهای متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون برای پاسخ به فرضیه های پژوهش استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۱ ماتریس همبستگی بین تجارب معنوی (حضور خداوند، ارتباط با خداوند و احساس مسئولیت در برابر دیگران) و هیجان خواهی (بازداری زدایی، تجربه جویی، ماجراجویی و حساسیت نسبت به یکنواختی) و اعتیاد گزارش شده است. به طوری که در این ماتریس نتایج نشان می دهد که به طور کلی همه خرده مقیاس های تجارب معنوی به طور معنی داری ($p < 0.05$) با اعتیاد رابطه ی منفی دارد؛ و به نظر می رسد، تجارب معنوی با اعتیاد همبستگی منفی دارد و همچنین در خصوص همبستگی هیجان خواهی با اعتیاد در ادامه جدول ۱ نشان داده شده است که برخی از مولفه های هیجان خواهی (ماجراجویی و حساسیت به یکنواختی) هیچ گونه همبستگی با اعتیاد نداشته و در برخی از مولفه ها (بازداری زدایی و تجربه زدایی) رابطه منفی با اعتیاد داشته به طوری که هر چه بازداری زدایی و تجربه جویی افزایش یابد اعتیاد کاهش پیدا می کند.

جدول ۱- ماتریس همبستگی تجارب معنوی و هیجان خواهی با اعتیاد در کل دانشجویان

عوامل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
اعتیاد	۱							
حضور خداوند	-۰/۳۰**	۱						
ارتباط با خداوند	-۰/۳۰**	۰/۷۸**	۱					
احساس مسئولیت در برابر دیگران	-۰/۳۴**	۰/۳۱**	۰/۲۹**	۱				
بازداری زدایی	-۰/۱۳**	۰/۲۰**	۰/۲۱**	۰/۰۷	۱			
تجربه جویی	-۰/۱۴**	۰/۲۳**	۰/۲۰**	۰/۱۰**	۰/۰۹	۱		
ماجراجویی	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۱	-۰/۰۳	۰/۰۰۱	۰/۱۳**	۱	
حساسیت نسبت به یکنواختی	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۷	۰/۰۰۱	-۰/۲۲**	-۰/۲۳**	۱

P<0.01* p<0.05**

همچنین این مطالعه به دنبال پاسخ به این سؤال بود که کدام یک از مولفه های تجارب معنوی و هیجان خواهی نقش موثرتری در گرایش به اعتیاد دارند، از رگرسیون گام به گام استفاده شد. در این مطالعه در ابتدا پس از بررسی خطی بودن و حذف داده های پرت، مولفه تجارب معنوی (حضور خداوند، ارتباط با خداوند و احساس مسئولیت در برابر دیگران) و هیجان خواهی (بازداری زدایی، تجربه جویی، ماجراجویی، و حساسیت نسبت به یکنواختی) که وارد مدل شدند که در گام اول احساس مسئولیت با مقدار ۰/۱۱ درصد اعتیاد را تبیین کرد، در گام دوم و سوم به ترتیب حضور خداوند و ماجراجویی وارد شدند که در کل ۰/۱۶ درصد از واریانس اعتیاد را تبیین کردند؛ که نتایج تحلیل به دست آمده از تحلیل مذکور در جدول ۲ گزارش شده است. همچنین معنی داری ضرایب به دست آمده از مدل نیز در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۲- خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام اعتماد بر حسب متغیرهای وارد شده به مدل

گام ها	مدل	R	R2	R2 تعدیل شده	SE	$\Delta R2$	ΔF
۱	احساس مسئولیت	۰/۳۳	۰/۱۱	۰/۱۱	۷/۲۹	۰/۱۱۲	۴۹/۹۰
۲	حضور خداوند	۰/۳۹	۰/۱۵	۰/۱۵	۷/۲۱	۰/۰۴	۱۹/۶۹
۳	ماجرای جویی	۰/۴۰	۰/۱۷	۰/۱۶	۷/۰۹	۰/۰۰۹	۴/۱۶

جدول ۳- خلاصه ی ضرایب رگرسیونی گام به گام اعتماد بر حسب متغیر های باقی مانده در مدل

گام ها	متغیر ها	ضرایب استاندارد نشده		ضریب استاندارد شده	سطح معناداری
		b	se	β	t
۱	ثابت	۲۸/۹۰	۱/۴۹		P<0.001
	احساس مسئولیت	-۱/۲۰	۰/۱۷	-۰/۳۳	P<0.001
۲	ثابت	۳۳/۵۸	۱/۸۰		P<0.001
	احساس مسئولیت	-۰/۹۷	۰/۱۷	-۰/۲۷	P<0.001
	حضور خداوند	-۰/۱۸	۰/۰۴	-۰/۲۲	P<0.001
۳	ثابت	۳۰/۴۷	۲/۳۵		P<0.001
	احساس مسئولیت	-۰/۹۵	۰/۱۷	-۰/۲۶	P<0.001

P<0.001	-۴/۵۹	-۰/۲۲	۰/۰۴	-۰/۱۸	حضور خداوند	
P<0.001	۲/۰۴	۰/۰۹	۰/۳۰	۰/۶۱	ماجراجویی	

بحث

امروزه اعتیاد یک بیماری زیستی- روانی- اجتماعی قلمداد می‌شود و عوامل متعددی در گرایش به سوء مصرف مواد مخدر مؤثر است. این عوامل در تعامل با یکدیگر منجر به سوء مصرف و سپس وابستگی به مواد می‌شوند؛ زیرا به صورت در هم تنیده‌ای در پیدایش اعتیاد مؤثرند. پژوهش‌های اخیر، بر عوامل خطر ساز و سبب‌شناسی چندگانه اعتیاد متمرکز شده‌است و گرچه بر عوامل اجتماعی در گرایش به مواد مخدر تأکید بسیار می‌شود اما سوء مصرف این مواد می‌تواند با فرایندهای زیستی و روانشناختی نیز ارتباط جدی داشته باشد (سرگلزی، بلالی و آزاد، ۲۰۰۳).

از عوامل مؤثر بر گرایش به مواد میتوان به میزان تجارب معنوی یا به عبارتی معنویت و همچنین هیجان خواهی اشاره کرد که در این پژوهش به نقش این متغیرهای در گرایش به مصرف مواد در دانشجویان پرداختیم. نتایج نشان داد که تجارب معنوی و زیر مقیاس‌های آن (حضور خداوند، ارتباط با خداوند و احساس مسئولیت در برابر دیگران) با اعتیاد همبستگی منفی دارد. این یافته با مطالعات مریل و همکاران (۲۰۰۵)، ویلز و همکاران (۲۰۰۳)، براون و همکاران (۲۰۰۱)، میلر و همکاران (۲۰۰۰)، خدایاری فرد و همکاران (۱۳۸۸)، شمس اسفندآباد و نژادنادری (۱۳۸۸)؛ که بر اهمیت و نقش دینداری و معنویت در پیشگیری از مواد تأکید کرده بودند، مطابقت دارد. در تبیین این نتیجه میتوان بیان داشت که، دین و معنویت از طریق برقراری یک نظم اخلاقی، تدارک فرصت‌های برای بدست آوردن شایستگی‌ها یاد گرفته شده و قوانین اجتماعی، سوء مصرف مواد و بهبود از آن را تحت تأثیر قرار میدهد. در واقع دین به عنوان یک سیستم وسیع که مشکل از برنامه‌های زیادی است، شامل عناصری از خودکنترلی نیز هست، چرا که راهنمایی‌ها و قواعد خاص اخلاقی به منظور کنترل نفس و امتناع از برخی رفتارها را در اختیار فرد قرار میدهد (اسمیت^۱، ۲۰۰۳). دیگر یافته این پژوهش نشان از آن بود که برخی از مولفه‌های هیجان خواهی (ماجراجویی و حساسیت به یکنواختی) هیچ گونه همبستگی با اعتیاد نداشته و برخی دیگر از مولفه‌ها هیجان خواهی (بازداری زدایی و تجربه زدایی) رابطه منفی با اعتیاد دارند به طوری که به نظر می‌رسد که هر چه بازداری زدایی و تجربه جویی افزایش یابد اعتیاد کاهش پیدا می‌کند. این یافته با مطالعات قبلی مانند یانویتزکی (۲۰۰۵)، تارتر و همکاران

¹ Smith

(۲۰۰۳)، هیتل و اسویکرت (۲۰۰۹)، کالیچمن و همکاران (۲۰۰۶)، کندرا و همکاران (۲۰۰۳) و رستمی (۲۰۰۴)؛ که بر ارتباط مثبت میزان هیجان خواهی و ابعاد آن با اعتیاد تاکید کرده بودند، متناقض است.

در تبیین این یافته باید گفت که گرچه انتظار میرفت نتایج این پژوهش نیز مانند مطالعات قبلی نشان از ارتباط همسو هیجان خواهی با گرایش به مصرف مواد باشد اما این پژوهش نتایجی کاملاً متناقض با یافته های پژوهشگران قبلی در این زمینه داشت. این پژوهش نشان داد که بالا بودن سطوح هیجان خواهی با اعتیاد رابطه منفی دارد. در این زمینه با استناد به نظر زاگرم (۱۹۷۹) که بیان داشت: بالا و پایین بودن هیجان خواهی به خودی خود نابهنجار نیست و بدون تردید، اگر نگوئیم همه، باید گفت بسیاری از کسانی که در هیجان-خواهی نمره های زیاد یا کم می گیرند، هیچگاه دچار یک اختلال بالینی نمی شوند. بر این اساس پیش بینی گرفتار شدن افراد دارای سطح هیجان بالا (هیجان خواه) در آینده به یک اختلال (اعتیاد) یک پیش بینی کاملاً منطقی نخواهد بود، چنانچه یافته این پژوهش بیان می دارد.

همچنین پژوهش حاضر نشان از آن داشت که احساس مسئولیت با مقدار ۰/۱۱ درصد و همچنین حضور خداوند و ماجراجویی در کل با ۰/۱۶ درصد میتواند گرایش به اعتیاد را تبیین کنند. این یافته بر اهمیت نقش تجارب معنوی بر گرایش به مصرف مواد تاکید می کند. در واقع میتوان انتظار داشت که با افزایش تجارب معنوی، شاهد کاهش گرایش به اعتیاد باشیم. نتایج این پژوهش به دلیل ماهیت جامعه، قابل تعمیم به قشرهای دیگر نیست. همچنین این مطالعه از نوع گذشته نگر بوده است و با همه فوایدی که بر آن مترتب است، محدودیت های خود را نیز دارد. مهم ترین محدودیت این تحقیق، در دسترس بودن نمونه آن است. در هر حال نتایج تحقیق حاضر در عرصه های مختلفی می تواند کاربرد داشته باشد. کارشناسان بهداشت به ویژه کارشناسانی که با مشکل اعتیاد سر و کار دارند، لازم است بر نقش معنویت نیز توجه داشته باشند. همچنین گرچه این پژوهش بر عدم ارتباط معنادار بین هیجان خواهی و گرایش به اعتیاد تاکید دارد؛ اما باید اذعان داشت که اگر هیجان خواهی نوجوانان و جوانان در مسیر و به نحو درست ارضا و برآورده نشود، میتواند زمینه ساز انحراف گردد؛ بنابراین دست اندرکاران و مسئولان باید به این زمینه توجه داشته باشند.

منابع

- تقوی، م. و امیری، ح. (۱۳۸۹). بررسی خصوصیات تجارب معنوی روزانه (DSES). دو فصلنامه تربیت اسلامی، (۱۰) ۵. ۱۵۱-۱۶۷.
- خداپناهی، م. (۱۳۷۴). بررسی نقش تهیج طلبی در تحکیم روابط زناشویی. رساله دکتری چاپ نشده، دانشگاه تربیت مدرس.
- خدایاری فرد، م. شهابی، ر. و اکبری زردخانه، س. (۱۳۸۸). دینداری، خودکنترلی و گرایش به مصرف مواد در دانشجویان. فصلنامه رفاه اجتماعی. ۱۰ (۳۴). ۱۱۵-۱۳۰.

دهکردیان، پ. (۱۳۸۰). ساخت و هنجاریابی آزمون تشخیص افراد در معرض اعتیاد در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبایی.

رضازاده یزدی، م. (۱۳۷۰). بررسی رابطه میان تحریک طلبی و انگیزهای روانی در دانشجویان دانشگاه‌های تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه تربیت مدرس.

ریو، ج. م. (۱۳۸۲). انگیزش و هیجان. ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: ویرایش (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۰۱).

شمس اسفندآباد، ح. و نژاد نادری، س. (۱۳۸۸). بررسی مقایسه ای کیفیت زندگی و نگرش های مذهبی در افراد معتاد/غیرمعتاد شهر کرمان. مجله مطالعات روانشناختی. ۵ (۱). ۱۳۹-۱۵۲.

شولتز، د. پ. و شولتز، س. ا. (۱۳۸۶). نظریه‌های شخصیت (ویراست هشتم). ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: ویرایش (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۰۵).

طارمیان، ف. بوالهروی، ج. و پیروی، ح. (۱۳۸۹). شیوع شناسی مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه های علوم پزشکی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸. پژوهش مصوب ستاد مبارزه با مواد مخدر.

مجوی شیرازی، م. (۱۳۸۱). بررسی عملی بودن، اعتبار، روانی و هنجاریابی مقیاس هیجان خواهی زاگرمین (با تغییرات بسته به فرهنگ). تهران، چکیده مقاله‌های اولین کنگره سراسری روان شناسی ایران، دانشگاه تربیت معلم.

Brown, T. Parks, GS. Zimmerman, RS. & Phillips, CM. (2001). The role of religion in predicting adolescent alcohol use and problem drinking. *Journal of Studies on Alcohol*. 62. 695-705.

Canning, U. Millward, L. Raj, T. & Warm, D. (2004). Drug use prevention among young people: A review of reviews. London: Health Development Agency.

Chandra, PS. Krishna, VA. & Ramakrishna, H. (2003). High-risk sexual behavior & sensation seeking among Heavy alcohol users. *Indian J Med Res*. 117(23), 88-92.

Dunne, C. & Somerset, M. (2004). Health promotion in university: What do students want? *Health Education*. 104, 360- 370.

Ellison, C. G. & Fan, D. (2008). Daily Spiritual Experiences and Psychological Well-Being among US Adults. *Social Indicators Research*. 88 (2), 247-271.

Feij, J. A., & Taris, T. W. (2005). Beyond the genetic basis of sensation seeking: The influences of birth order. **Family Size and Parenting Styles**, 36 (2), 123-132.

- Fong, TC. Tsui, EY. Au-Yeung, FS. & Law, SK. (2009). Validation of the Chinese version of Underwood's Daily Spiritual Experience Scale-transcending cultural boundaries? *International journal of behavior medicine*.16 (2).91-97.
- Hill, J. (2000). A rationale for the integration of spirituality into community psychology. *Journal of Community Psychology*.28 (2), 139–149.
- Hittner, JB. & Swickert, R. (2009). Sensation seeking and alcohol use: A met analytic Review. *Addictive Behaviors*. 31 (8), 1383-1401.
- Kalichman, SC. Heckman, T. & Kelly, JA. (2006). Sensation Seeking as an explanation for the association between Substance use and HIV-related risky sexual behavior. *Behavioral science*. 28,364-373.
- Larimer, M. Kilmer, J. & Lee, C. (2005). College Student Drug Prevention: A Review of Individually-Oriented Prevention Strategies. *Journal of drug issue* .35, 431-456.
- Melchior, M. Chastang, J. & Guldberg, P. (2007). High prevalence rates of tobacco, alcohol and drug use in adolescents and young adults in France: results from the GAZEL Youth study. *Addictive Behavior*. 33, 122-133.
- Merrill, RM. Folsom, JA. & Christopher son, SS. (2005). The Influence of family religiosity on adolescent substance use according To religious preference. *Social Behavior and Personality*. 33(8), 821-836.
- Miller, L. Davies, M. & Greenwald, NW. (2000). Relationship Between family religiosity and substance use and abuse among Adolescents in the national co morbidity survey. *Journal of the American academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 39, 1190-1197.
- Rostami, D. (2004). The investigate of comparative of sensation-seeking in addicts and normal group. *Journal of Drug Abuse and Addictive Behavior*. 2(6), 23-35.
- Sargolzaei, M. Balali, M. & Azad, R. (2003). Study on Rampancy of Ill- consumption of Narcotics and Its Relation with Individual and Family Status of University in the Field of Medicine of University of Mashhad, *Social Welfare Quarterly Periodical*. 9, 283-94.
- Smith, C. (2003). Theorizing religious effects among American Adolescents. *Journal for the scientific study of religion*. 42, 17-30.
- Tarter, R. E. Kirisci, L. Mezzich, A. Cornelius, JR. Pajer, K. Vanyukov, M. Gardner, W. Blackson, T. & Clark, D. (2003). Neurobehavioral disinhibition in childhood predicts early age at onset of substance use disorder. *American Psychiatric Association*. 160, 1078-1085.
- Underwood, L. & Teresi. J. (2002). The Daily Spiritual Experience Scale: Development, theoretical description, reliability, exploratory factor analysis, and preliminary construct validity using health related data. *Annals of Behavioral Medicine*.24 (1), 22-33.

Underwood, L. (1999). A working model of health: Spirituality and religiousness as resources: Applications to persons with disability. *Journal of Religion, Disability & Health*.3 (3), 51-71.

Wills, TA. Year, MA. & Sandy, J. (2003). Buffering effects of Religiosity for adolescent substance use. *Psychology of Addictive Behaviors*. 17(1), 24-31.

Wills, TA. Yaeger, AM., & Sandy, JM. (2003). Buffering effect of religiosity for adolescent substance use. *Psychology of Addictive Behaviors*. 17(1): 24-31.

World Health Organization (WHO). (1998). Executive Board Meeting Document 101, Geneva.

Yanovizky, I. (2005). Sensation seeking and adolescent drug use: The Mediation role of association with deviant peers and pro-drug discussions. *Health Communication*. 17 (1), 67-89.

Zuckerman, M. & Kuhlman, DM. (2000) Personality and Risk-Taking: common biosocial factors. *Journal of personality*. 68(6), 999-1029.

Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: beyond the optimal level of arousal*. New York: L. Erlbaum Associates.